

Ivan Gyenyiszovics igazsága

Az Alekszandr Solzszenyicin problémát – még a Szovjetunióból való kiutasítása előtt – főiskolai hallgatóként éltem meg. Nagy hatással volt rám és barátaimra az Ivan Gyenyiszovics egy napja című novellája. Akkor még Lukács György élt, s az elsők között volt, aki lelkesen fogadta nemcsak ezt a művet, hanem az előtte megjelent kisebb Solzszenyicin-elbeszéléseket is. Lukács György Világirodalom című munkájában hozzáférhető volt egy rövid Solzszenyicin-tanulmány, de tudtuk azt is, hogy szamizdatban, külföldi publikációkban, így az újvidéki Új Symposium-ban további lényeges értekezések láttak napvilágot. A filozófus Lukács gyorsan kinyilvánította szimpátiáját, szolidaritást vállalt az író munkásságával, kijelentette: a nagy orosz realisták méltó utóda.

Most örömmel vettem kezembe Lukács György Solzszenyicin-tanulmányok című kötetét, amelyet az Európa Könyvkiadó, Mérleg sorozatában jelentetett meg. A Solzszenyicin-reneszánsz természetes, hiszen néhány éve lehet csak igazán nyíltan beszélni írói munkásságáról, politikai, filozófiai nézeteiről.

A kötet két tanulmányt tartalmaz. Az első az Ivan Gyenyiszovics egy napja című novellájával, a másik az író későbbi, így a Pokol tornáca és a Rákostyál című regényeivel foglalkozik. Ez utóbbi jelent meg szinte kicsempészve az említett újvidéki lapban. Lukács értékeléséből kitűnik, nemcsak irodalmilag tartotta nagyra Solzszenyicint, hanem azért is, mert az első jelentős alkotót látta benne, aki etikai szempontoktól vezérelve politikailag is elfordul a sztálinizmustól, ez a felismerés összeköti a filozófust az íróval. Lukács egész

életét átszövi a párton belüli elhatárolódás a bürokratikus pártállami berendezkedéstől, amelyet ő elsősorban Sztálin nevéhez köt. Filozófiai álláspontját Solzszenyicin irodalmi munkásságában véli felfedezni. Ezt a visszaigazolást látja és túlozva kijelenti: „nemrégiben megjelent két regénye a jelenlegi világirodalom csúcsát képezi...” Olvasva a tanulmányokat, amelyek 1964-es és 1969-es keletkezésűek, kétségeket is ébresztenek bennünk: a szocialista realizmus perspektívái, a marx-izmus előretörésének lehetőségei ugyanis Lukács optimizmusa dacára eltűntek. Mindez nem teszi idejét múlttá a megjelent értékelést. Lukács ugyanis pontosan előrejelezte, olyan terminológiákat is használ Solzszenyicinnel és műveivel kapcsolatban, mint: „... nem magányos kivételként, hanem egy áramlat részeként fogják számontartani... minden bizonnyal új virágkor első hírnökeinek tekinthetők...” Solzszenyicin a szocializmus eddigi legmélyebb válságának jelentős megőrkítője – mondja Lukács. Izgatja a kérdés: mennyire tekinthetők politikai regényeknek az író művei? A választ Solzszenyicin írói magatartásában találta meg. Egyszerűen helyére tette az akkor még nagyon divatosan használt „párt-szerű irodalom” fogalmát. Műveivel elhatárolódott az akkori művészetekben kialakult formális párt-szerűségtől. Ezért is volt kiutasításának hamis indoka: írói árulása, a szocializmus tagadása. Éppen az az ábrázolási mód ragadta meg Lukácsot, ahogyan Solzszenyicin az egyéni és közösségi tragédiákon keresztül lehetőséget ad az ember erkölcsi, etikai minőségének megtartására. Mélyen megfogta az író egyik hősének az a gondolata is,

amelyet brezsnyevi korszak alapvetően eretneknek tekintett: „Hát emberek maradhatunk, ha mindig csak óvatosak vagyunk?” Mindezek a megállapítások, felfedezések, kérdés-feltevések mai életünk számára hasznosíthatók.

A könyvről megemlékező olvasó Vezér Erzsébet gondolataival azonosul, aki számos interjút készített Lukácssal. „... Meg tudom különböztetni az embert az eszméitől, sőt a téveszméitől is, ha tiszta szándékkal és hittel vallja ezeket, és ha eszméi vagy életművének egésze több pozitívumot is tartalmaz. Ezért nem vagyok hajlandó elfelejteni Lukács 1909-es Ady-esszéjét, melynél időtállóbbat azóta sem írtak Adyról... Vagy azt a Lukácsot, aki 1956-ban jóvátette nem egy tévedését, ha maradt is még belőlük bőven. Mindig emlékezni fogok arra a lenyűgözően kedves öregemberre, aki halála előtt néhány hónappal életéről vallott, és aki könnyedén belemert a legtiszteletlenebb ellenvetésekbe, sőt szinte provokálta a vitát, melyben Eörsi István kihívásai révén bőven lehetett része. És azt sem szabad elfelejteni, hogy tanítványai közül került ki a demokratikus ellenzék tekintélyes része, és tanítványait úgy tanította meg gondolkodni, hogy bírálhassák, sőt mára akár meg is tagadhassák a mestert.”

A több mint két évtizede írt tanulmányok, talán kissé megkésve, de végül is elérhettek a széles olvasóközönséghez. Azt gondolom, nem egészen hiábavalóan, hanem sokkal inkább azzal a tanulással, amely a vita, a tárgyyszerűség szükségességével, s bizonyos tételekben a túlhaladottság elismert történelmi szerepével számol.